

Jannemieke van de Gein: Weetjes en wetjes over standaardtaal

P.M. Nieuwenhuijsen, *Beter Nederlands*.
Utrecht, Het Spectrum, 1990. Prisma-pocket
2652. 249 blz. f 14,90

Midden in het pand van de Utrechtse boekhandel Broese Kemink prijkt een schier onontkoombare uitstalling 'taalpublicaties'. Geen ander woord beschrijft de stapels rijpe en groene, zinnige en onzinnige, verstrooiende en informatieve lectuur die daar vergaard is onder, hoe kan het anders, onze pront tentoongestelde nationale trots: het tijdschrift *Onze Taal*. De boodschap is duidelijk: het is geen schande meer om belangstelling te hebben voor taal in al haar verschijningsvormen. De gedachte dat het van goede smaak getuigt om aandacht te schenken aan taalgebruik en taalverzorging wint meer en meer veld. Oppassende Nederlanders worden bestookt met quizen, taalbureaus en formuleerhulpen. Dezelfden beklagen zich in *Onze Taal* over andermans nonchalante taalgebruik. Een tweedejaars studente Nederlands te Leiden vertolkte onlangs veler gevoelens toen zij meldde het verplichte basisblok Taalverzorging 'beregaf' te vinden. En hoevelen zouden in haar onversneden enthousiaste reactie weer een aanleiding vinden te constateren dat dat basisblok nog verbetering behoeft?

Op het eerste gezicht lijkt het alsof uitgeverij Het Spectrum ook een graantje mee wil pikken van deze taal hype: in de prismareeks ... *leer je zo* kwam in 1990 het boekje *Beter Nederlands* uit, geschreven door de taalkundige Peter Nieuwenhuijsen, die in deze uitgave niet onder stoelen of banken steekt dat hij houdt van onze taal.

Het boekje is bedoeld voor moedertaalspre-

kers en is daardoor een buitenbeentje in de reeks, die eigenlijk bedoeld is om te laten zien hoe je vreemde talen kunt leren. *Beter Nederlands* wil mensen die het Nederlands al goed kennen, helpen hun Nederlands te verbeteren. Uitdrukkelijk oogmerk is het bestrijden van fouten, door Nieuwenhuijsen gedefinieerd als verschillen tussen wat men zegt of schrijft en wat de bedoeling was. Nieuwenhuijsen bekommert zich in zijn boekje om spel- en taalfouten en hij doet dit door (in hoofdstuk 1) de gebruiker van zijn boekje aan te zetten tot een beschouwelijke houding ten opzichte van taalgebruik, door (in de hoofdstukken 2 tot en met 6) struikelblokken in spelling, uitspraak, vocabulaire en zinsbouw te behandelen en door (in het zevende en laatste hoofdstuk) een serie opgaven te presenteren. En hoewel iets van de huidige populariteit van taalverzorging onvermijdelijk doorklinkt in de uitgave, laten doelstelling en inhoud van het boekje al heel snel zien dat de verschijning ervan bepaald niet is ingegeven door de waan van de dag. Gelukkig niet.

Toch is het beslist betreurenswaardig dat het boekje (vooralsnog, althans) niet lijkt te delen in alle aandacht die de taalverzorgers en de taalcommentatoren krijgen. *Beter Nederlands* verdient het namelijk opgemerkt te worden en verdient het vooral gebruikt te worden: het zit vol scherpe observaties van alledaags taalgebruik waarin steeds de milde, soms licht geïrriteerde ondertoon en de geestige maar gedeceerde, normatieve bovontoon duidelijk hoorbaar zijn. Bovendien is het, in al zijn beknoptheid, bijzonder grondig.

Nieuwenhuijsen behandelt alledaagse taalfouten. De ontelbare voorbeelden van spel- en taalfouten en de twintig pagina's lange opsomming van uitspraakonzuiverheden getuigen van een kennelijk niet aflatende en vertrouwenwekkende oplettendheid en ijver. Nieuwenhuijsen moet een benijdenswaardige collectie knipsels opgebouwd hebben: in het bijzonder uit kranten maar ook uit bijvoorbeeld de Bescheuragenda en reclamefolders. Bovendien kan het niet anders dan dat hij met bij wijze van spreken de pen in de aanslag loopt te winkelen, over de markt sjokt, naar het journaal kijkt of zelfs naar Nederlandse top-hits luistert. Vanzelfsprekend doet de herken-

Brilliant moment en Gullit redding

behoudend te worden versleten.

Zie ook: *voorkeurspelling*.

aubergine Op de markt vinden we niet alleen het hoogste percentage spelfouten, maar ook de meest onwaarschijnlijke schrijfwijzen. Wat vindt u van **uabesin?* Of **obussinus?*

barbecue De spelling met een *q* heeft de toptien van fout gespelde woorden gehaald (volgens het tijdschrift *Onze Taal*). Inderdaad, ik lees dit woord zelden correct en toch lees ik het hinderlijk dikwijls.

beeldende-kunstonderwijs Let op het koppelteken, dat uitdrukt dat het hier gaat om onderwijs in de beeldende kunst, en niet om beeldend onderwijs in de kunst.

Let vervolgens ook op de buigings-*e* achter *beeldend*. Die staat er om dezelfde reden. Immers: *onderwijs* is onzijdig. Het uitblijven van de buigings-*e* komt vooral voor voor onzijdige woorden (vgl. *een mooi paard*, *een mooie koe*). Het weglaten van de buigings-*e* zou dus ook tot uitdrukking brengen dat het om *beeldend onderwijs* gaat. Maar, als gezegd, het gaat om *beeldende kunst*.

behelzen Dit werkwoord bevat een *z*, en de verleden tijd is dus *behelsde*. Soortgelijke werkwoorden: *plonzen*, *plenzen*. De moeilijkheid die hier een rol speelt, wordt uitvoerig besproken bij → *krans*.

belevenis Voor wie dit woord met een *f* uitspreekt, is het niet te begrijpen dat naast *bcgraven* *begrafenis* met een *f* staat, en naast *beleven* *belevenis* met een *v*. Ik neem aan dat het verschil in schrijfwijze een verschil in uitspraak moet weergeven. Maar ik ervaar de uitspraak van *belevenis* met een *f* als correct.

baarheid van al die voorbeelden, waar mogelijk ook nog eens integraal gepresenteerd, het boekje veel goed, en niet eens in de eerste plaats doordat de gemakelijkheidswaarde van de citaten vaak nogal aanzienlijk is. Veel meer gaat er een zeker geruststellend effect van uit: taalfouten zijn kennelijk een beetje gewoon. Belangrijker nog, dunkt mij, is dat al die alledaagse voorbeelden van hoe het niet moet, of hoe het misschien maar liever niet zou moeten,

de gebruiker van *Beter Nederlands* aanzet tot juist de houding die Nieuwenhuijsen van wezenlijk belang acht voor beter Nederlands: het stilstaan bij wat je zegt, leest, hoort of schrijft. Het lijkt mij onwaarschijnlijk dat de Nieuwenhuijsiaanse observaties taalgebruikers onberoerd laten: juist de alledaagsheid van het materiaal zal maken dat taalgebruikers tenminste attenter luisteren en lezen en (wellicht daardoor) ook bewuster spreken en schrijven.

In het eerste hoofdstuk van zijn boekje presenteert Nieuwenhuijsen een aantal teksten of fragmenten van teksten, met vragen én, onzichtbaar op het moment dat je tekst en vragen voor je neus hebt, antwoorden. Met dit hoofdstuk wil Nieuwenhuijsen illustreren hoe nadenken over taal in zijn werk kan gaan, want, zo stelt hij: 'Een betere taalbeheersing begint met de bereidheid en het vermogen om over uiteenlopende elementen van taal na te denken.' De nadruk in het hoofdstuk ligt uiteraard op de discrepantie tussen bedoelde en verwoorde betekenis. Fouten met voegwoorden, verwijzende uitdrukkingen en werkwoordstijden komen aan de orde, maar ook lastiger kwesties. Zo verzanden, heb ik ervaren, zowel schrijver als lezer van de voorbeeldteksten geregeld in complexe zinsconstructies met meer of minder expliciete maar evident opeengestapelde negaties. Nieuwenhuijsens doelgerichte vragenreeksjes helpen je dan ontdekken dat je niet alleen vaak wel snapt wat de schrijver bedoelt, hoe onbeholpen het er ook staat, maar dat je, verrassend genoeg, ook vaak leest wat de schrijver bedoelt, terwijl dat er echt niet staat.

Zulks roept onvermijdelijk de vraag op hoe noodzakelijk de volledig correcte formulering van bedoelingen is. Nieuwenhuijsen, gepokt en gemazeld in het onderwijs en daardoor, zoals hij in een voetnoot vermeldt, beïnvloed door voorstanders van vergaande tolerantie op taalgebied, stelt zich hier ruimdenkend op: 'We gunnen onszelf het recht om fouten te maken, maar willen evenzeer beschikken over de mogelijkheid ze te voorkomen. Iedereen heeft zijn eigen redenen om onder bepaalde omstandigheden niet alleen uit te drukken wat hij of zij bedoelt, maar dat ook te doen in een zo vlekkeloos mogelijk standaard-Nederlands' (p. 8-9). En dus passeert, in de volgende vijf hoofdstukken, een bonte stoet fouten, weetjes, adviezen, besprekingen, analyses, regels en opmerkingen. De kwestie 'hen/hun' wordt uit de doeken gedaan, het gebruik van het alom verfoeide 'een stuk ...' wordt met taalkundige argumenten omkleed en (ten dele) verdedigd. Fout verbonden verkorte bijzinnen worden uitvoerig en mild behandeld, aan congruentiefouten wordt aandacht besteed, er is een beknopte passage over argumentatie en drogredenen. Nieuwenhuijsen onthult wat nu wel en niet een beschaafde uitspraak is van 'melk',

'banaan' en 'aardbei' en hij signaleert, in het bijzonder in het hoofdstuk over zinsbouw, tal van taalveranderingen die zich aan het voltrekken zijn. Maar ook laat Nieuwenhuijsen zich bij voorbeeld over *barbecue* ontvallen dat hij het woord 'zelden correct en toch hinderlijk vaak' leest. Dat het aanbeveling verdient bij de selectie van presentatoren van het weerbericht voor een miljoenenpubliek extra aandacht te schenken aan hun uitspraak van het woord *morgen*; en dat, als hij leest dat een vloerwisser *knievriendelijk* wordt genoemd, hij niet anders kan zeggen dan dat het produktieve achtervoegsel een aanwinst is voor het Nederlands.

Kortom: het is ondoenlijk een overzicht te geven van de zaken die behandeld worden en dat is meteen het enige minpuntje van de pocket. De hoofdstukindeling is helder, het register is uitvoerig, de typografie is duidelijk, net als de heen- en weerverwijzingen naar andere trefwoorden, en toch is het even zoeken naar de juiste weg door het boekje, zeker als het, en die kans lijkt mij niet gering, als vraagbaak gebruikt wordt. Zo vermeldt, bij voorbeeld, het register achtereenvolgens de *a*, waarover in het hoofdstuk over uitspraak gemeld wordt dat varianten van de lange 'a' al snel worden afgewezen als non-standaard-varianten; *aambeeld/aanbeeld*, waarover in het hoofdstuk over spelling te lezen staat dat dat 'erkende' woorden zijn die hetzelfde betekenen, alleen: de spellingcommissie heeft geen keuze gemaakt; in het hoofdstuk over zinnen vindt de lezer bij het derde trefwoord in het register, *aandringen (op/erop)*, een uiteenzetting over (het weglaten van) het voorzetselvoorwerp; bij *aaneenschrijven van woorden* wordt wat elementaire morfologie uit de doeken gedaan (hoofdstuk: spelling); en van *aangezien* wordt, in het hoofdstuk 'Woorden en hun omgeving' gememoreerd dat het een voegwoord is (niet als trefwoord in register), en geen voorzetsel (wel in register), hetgeen gevolgen heeft voor de woordvolgorde in de zin waarin het gebruikt wordt.

Veelzijdigheid troef, dat blijkt. Maar die veelzijdigheid doet helaas hier en daar wel eens wat af aan de overzichtelijkheid, zelfs binnen één hoofdstuk. Gelukkig nodigt *Beter Nederlands* al bij de eerste oppervlakkige inspectie direct uit tot lezen, gewoon, van voren af aan, in één adem door tot het einde aan toe.